

„Mondom én, hallgatod te”

DOI : 10.46522/S.2021.02.04

KÓS Anna PhD

University of Arts, Târgu Mureş

kos.anna@yahoo.com

Abstract: “I am telling you while you are listening to it”¹

The relationship between media and public opinion has been analyzed by many researchers, and most of these analyses relate to the nature of the recipient’s decoding. The research to be presented is also such a topic: how the interpretation of content on the media surface is affected by the fact that recipients of different nationalities try to interpret what is being said. One of the key issues in intercultural communication (apart from the language used, obviously) is the understanding of the way of life of the nations/nationalities concerned, their attitudes towards the most fundamental issues of individual and community life, their values, norms, customs and behavior, knowledge of their social and material products. If we try to create media content for people socialized in another culture without knowing it all, there will most likely be a misunderstanding in the end. If we apply Patrick Charaudeau’s findings on language competencies and Geert Hofstede’s analysis on cultural dimensions to the Romanian-Hungarian media communication relations, we will find explanations for interesting situations.

Key words: *intercultural communication, language competencies, cultural dimensions.*

“National Culture cannot be changed, but you should understand and respect it.”

Geert Hofstede

Interkulturális kommunikáció – a nyelv a kód?

Sokszor felmerül a környezetünkben a kommunikáció során, hogy nem értjük egymást a másik etnikai közösségből származó beszélgetőpartnerünkkel az egyéni kapcsolatokban, de médiakommunikáció során sem. Sokszor gondoljuk azt, hogy

---

¹ music and words: Kései Kitérő

Erdélyben a közélet legtöbb problémáját az generálja, hogy a különböző etnikumok nem beszélnek egymás nyelvét, és hogyha ez megváltozna, akkor minden rendben lenne. Több kísérletet láttam csak én (vagyis a történelem során nyilván sokkal több próbálkozás volt itt, ezen a földrajzi helyen, de a Föld más, hasonlóan kevert nemzetiségű régióiban is), amelyek alapfeltevése az volt, hogy az egyik nemzetiség a másik nemzetiség nyelvén próbálta elmondani az álláspontját vitás kérdésekről. Gondolok a *Puntea* (Híd) típusú laptól² a két nyelven közlő blogszerzőkön át a kimondottan nemzetiségek közötti félreértéseket tárgyaló kétnyelvű csoportokig sok mindenre, de hiába, a törésvonalak szinte érintetlenül megmaradtak a társadalmi közbeszédben.

Egyetértek tehát azokkal a kutatókkal, akik az etnikai identitás kérdését sokkal többrétűbb dolognak tartják, és a szocializáció, szokások, jelek, szimbólumok irányából közelítenek a kommunikáció kódolásának és dekódolásának problematikájához.

A közösségek életében a történelem folyamán a nyelv és a kulturális identitás viszonyában több szakasz különböztethető meg, és mindegyiknek megvolt a maga elméleti alapja. Az „identitás” egy belső, bensőséges valóság kifejezését jelenti; a „nyelv” pedig a szólásszabadsághoz kapcsolódik, és az identitás elsődleges alkotóeleme. Mi itt Közép-Európában rendkívül nagy fontosságot tulajdonítunk a nyelvnek. Valószínűleg azért, mert ezt az egyébként magánjellegű, intim identitás-elemet ebben a régióban erősen átpolitizálták, a nagy társadalmi nyilvánosság előtt zajló politikai verseny egyik fő eszköze volt mindig. Például ezelőtt kétszáz évvel ebben a régióban csak két államalkotó nemzet létezett (az osztrák és a magyar), miközben harminc másik nemzeti közösség többnemzetiségű birodalmakban élt. Az azóta eltelt két évszázadban a kisebbségi nyelvek közül egyesek többségivé lettek (például a román nyelv), más nyelvek többségiből kisebbségivé váltak (például a magyar). Nincsen hát miért csodálkozni, ha újra meg újra föltevődik a kérdés: mi módon lehet azonosítani egy etnikai csoport tagjait? Az általuk beszélt nyelv révén, kultúrájuk által, vagy netán ahogy a társadalmi környezethez viszonyulnak?

A jelenség megértéséhez a hozzánk (jelen tanulmány szerzőjéhez, illetve potenciális olvasóihoz) legközelebb álló, és ezért legjobban ismert közösségek helyzetéből indulok ki, az erdélyi magyarokéból. Egy olyan soknyelvű és multikulturális viszonyrendszerben, mint amilyen Erdélyt jellemzi, ezek a dilemmák régóta kedvenc témáját képezik nemcsak a nyelvtudománynak vagy a kommunikáció és politológia kutatóinak, hanem magának a társadalmi és politikai közbeszédnek is.

Patrick Charaudeau francia kutató *Langue, discours et identité culturelle* című tanulmányában az írás címében szereplő három fogalom közötti összetett viszonyt

² A *Puntea* (Híd) kolozsvári magyar értelmiségiek által szerkesztett kiadvány volt, amely a '90-es évek elején román nyelven jelent meg, a szerepe az lett volna, hogy a magyar közösség életszemléletét, véleményét közölje az aktuális társadalmi-politikai eseményekről a román nyelvű olvasókkal. A lap a megcélzott olvasóközönség érdektelensége miatt szűnt meg.

mutatja be. Az ő szemléletében nem a nyelv, hanem annak használati módja, vagyis a beszéd, a diskurzus határozza meg egy személy kulturális identitását.

A nyelv csak egy része a nyelvezetnek. Állíthatjuk, hogy a nyelv nem létezik beszéd nélkül, ebből lesz a műalkotás, ez szabja meg a nyelvhasználat módját, a nyelv mindig a felhasználó identitásától függ. Eltérően a széles körben hirdetett eszmétől, hogy maga a nyelv játszik szerepet egy közösség identitásának kialakulásában, a nyelvi identitást nem szabad összetéveszteni a diskurzív identitással. Ami azt jelenti, hogy a kulturális sajátosságok alapja nem a nyelv, hanem a beszéd. Más szóval, nem a szavak morfológiai felépítésének van kulturális jelentése, nem is a mondattani szabályoknak, hanem annak a módnak, ahogyan a különböző közösségekben beszélnek a nyelvet, ahogyan használják a szavakat, ahogyan gondolkoznak, ahogyan magyaráznak, és ahogyan érvelünk mindannyian, amikor blöffölünk, magyarázunk, meggyőzünk, csábítunk. Világosan különbséget kell tennünk aközött, hogy franciául, spanyolul, portugálul fejezzük ki gondolatainkat, és aközött, hogy úgy gondolkodunk, mint egy francia, spanyol vagy portugál.

Charaudeau 2001, 123–124

Hogy a használt nyelv függvényében pontosabban meghatározhassa a kulturális identitás tartalmát, Charaudeau a nyelvi kompetencia fogalmát elemzi, amelynek négy jellemzőjét sorolja fel:

- a *helyzetfelismerő kompetencia* lehetővé teszi, hogy a beszélő felismerje a helyzetet, amelyben a kapcsolatfelvétel megtörténik, és képes ehhez igazítani a partnerével való kommunikáció módját;

- a *diskurzív kompetencia* a beszélő azon képességét jelöli, hogy a leghatékonyabb nyelvi struktúrát válassza ki gondolatainak kommunikálására partnerével (kijelentő, leíró vagy értelmező struktúrát);

- a *szemantikai kompetencia* segítségével a beszélő föl tudja mérni, hogy melyek azok a közös ismeretek, amelyekre közlendőjében támaszkodhat;

- a *szemiotológiai kompetencia* révén a beszélő értelmezni tudja a kommunikációs aktusban a partnere által használt nyelvi jeleket és struktúrákat.

Ezek a kompetenciák közvetlenül kapcsolódnak minden társadalom saját hagyományaihoz, mivel az interperszonális viszonyok és társadalmi szerepek közösségről közösségre különböznek.

A kultúra szintjei, konfliktusai Geert Hofstede modellje alapján

Geert Hofstede holland szociálpszichológus a nemzeti és szervezeti kultúrák interakcióinak szakértőjeként elvégezte a mindaddig egyik legátfogóbb tanulmányt arról, hogy a munkahelyi értékeket hogyan befolyásolja a kultúra. Geert Hofstede kutatásai a munkához kötődő értékrendeket vizsgálták. Munkájának célja egy egységes kultúraelemzési szempontrendszer felállítása és az első összehasonlító elemzés elvégzése

volt. Egy olyan univerzális módszertan kidolgozásán fáradozott, amely lehetőleg kultúrafüggetlen, általánosan alkalmazható minden kultúra elemzésére, illetve tudományos jellegű és gyakorlati következtetések levonására egyaránt alkalmas. Kutatásai során az IBM leányvállalatok 116 000 dolgozójának (ez a nagy tömegű alany biztosította az egységesen nagyszámú, több kultúrát felölelő minták összeállításának lehetőségét) hozzáállását vizsgálta egy előre összeállított kérdőív alapján, majd a kapott válaszokat statisztikailag elemezve négy, egymástól nagymértékben független dimenziót definiált, ezt később kiegészítették egy ötödikkel. Megállapításai szerint az emberek többsége élete bármely szakaszában egyidejűleg hordozója a kultúra külső, úgymond látható, és belső, rejtett rétegeinek. Mivel az egyén egyszerre több csoport tagja (család, munkahely, baráti kör, sportkör, klub stb.), elkerülhetetlenül több szubkultúra hordozója is a kultúra különböző szintjein. Ezek közül a következő szinteket tartom a legfontosabbnak Hofstede leírása alapján (Hofstede és Hofstede 2008):

- Nemzeti kultúra: az előző fejezetben már részletesen kifejtettem a nemzeti kultúra sajátosságait, melyet röviden úgy összegezhethetünk, hogy a kultúra képviselőjének nemzeti hovatartozását határozza meg. Ügyelni kell azonban a nemzetiség szerinti hovatartozás megkülönböztetésére, mert a kettő nem ugyanaz. Például a svájci kultúrában legalább három nemzetiséget különíthetünk el.

- Regionális kultúra: egy országon belül, különösen, ha nagy felületen fekszik, a különböző területeken jelentős kulturális eltérések találhatók, pl. Olaszország vagy Németország egyes területei között. De még egy olyan kis országban is, mint a miénk, tájegységenként más és más kulturális sajátosságot figyelhetünk meg. Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy nem határozható meg egyértelműen, hogy mi a regionális kultúra, hiszen egy olyan hatalmas országban, mint pl. az USA, az egyes tagállamok kultúrája regionálisnak minősül, kulturális sajátosságaik úgy viszonyulnak egymáshoz, mint Európában mondjuk a svéd és a magyar, amelyek nemzeti kultúrákat képviselnek.

- Etnikai/vallási hovatartozás szerinti kultúra.

- Nemi kultúra: a nemek elkülönülésének fontos kulturális manifesztációi vannak, mivel más viselkedési modelleket követnek a nők és a férfiak, másként reagálnak a különböző élethelyzetekre is.

- Generációs hovatartozás szerinti szint: egy társadalom különböző nemzedékei lényeges kulturális eltérést mutatnak, más viselkedési formát, viszonyulást, értékeket képviselnek, melyből fakadó ellentétek sokszor „kibékíthatetlennek” tűnhetnek.

- Társadalmi osztály/réteg kultúra: a kultúra tagjainak más osztályba vagy rétegbe való tartozása alapján való elkülönüléséről beszélünk.

- Szervezeti kultúra: ezt a szintet tekinthetjük az egyik legfontosabbnak, hiszen elég, ha arra gondolunk, hogy életünk számottevő részét a munkahelyen töltjük, az ehhez való viszonyunk kihat egész életünkre. A szervezetek belső életét átható értékek, normák, hagyományok, viselkedésmódok, kommunikációs jellegzetességek stb. egyfajta kultúrává állnak össze.

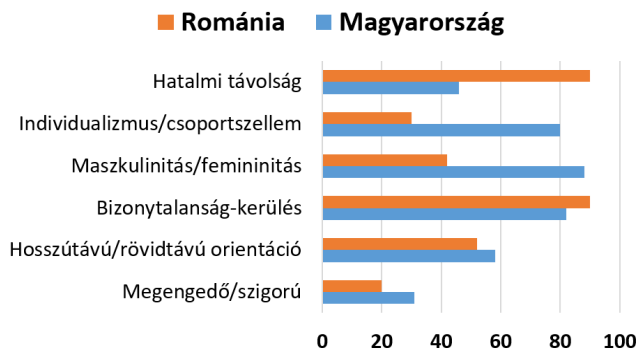

Ezek egymással bonyolultan összefüggő kulturális szintek, amelyek nem biztos, hogy összhangban vannak. Az értékrendszerek konfliktusai feszültséget kelthetnek az egyénben, amely viselkedését, reagálását kiszámíthatatlanná teszi.

Geert Hofstede felméréseinek, kutatásainak egyik következtetése a kulturális dimenziók megállapítása volt, amelynek segítségével a különböző nemzetiségek viselkedésének valószínűsítése, sőt, összehasonlítása is lehetővé válik. Az általa megállapított (és a különböző nemzetiségek preferenciájában mérhető) kulturális dimenziók a következők:

1. a társadalmi egyenlőtlenségek, a tekintélyhez való viszonyulás;
2. az egyén kapcsolata a csoporttal;
3. a maskulinitás, illetve feminitás koncepciója;
4. a bizonytalanság kezelésének módszerei az agresszió és az érzések kifejezésének viszonylatában;
5. a hosszú vagy a rövid távú orientáció felé hajlik-e az illető kultúra;
6. engedékenység versus szigorúság problémaköre.

A Geert Hofstede által alapított Hofstede Insights intézet oldalain (Anon. 2021) részletes adatokat kaphatunk a különböző nemzetek viszonyulásáról a fent bemutatott társadalmi, kulturális dimenziókhoz. Hogyha megnézzük a román és a magyar közösségek elvárásait, viszonyát ezekhez, és összehasonlítjuk őket, könnyebben érthetővé válik az, amit a mindennapi életben is megtapasztalhatunk, hogy miért cselekszik bizonyos helyzetekben másképpen az egyik vagy a másik nemzetiséghez tartozó egyén.

1. ábra: A román és a magyar nemzetiségű közösségek viszonya különböző kulturális dimenziókhoz

Az 1. ábrán az első paraméternél, amely a hatalmi távolságra, vagyis a tekintélytisztelőre utal, látható, hogy a román közösség kétszer annyira ragaszkodik ahhoz, hogy a vezetők megkülönböztetett figyelmet kapjanak, illetve kétszer nagyobb valószínűséggel engedelmeskedik a hatalom utasításának, mint a magyar közösség.

A második paraméter fontossága ellentétes összehasonlító értékeket mutat, a magyar közösség tagjai sokkal jobban ragaszkodnak az egyéni eredményeikhez,

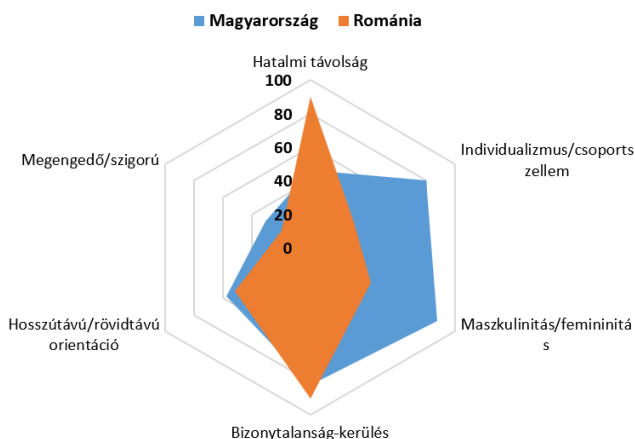

nehezen birkóznak meg a csoportmunka kihívásaival. A román közösség tagjai szívesebben hagyják a felelősségvállalást egy csoport vezetőjére, egyetértenek azzal, hogy a tevékenységük alapvetően utasítások teljesítéséből álljon.

A harmadik paraméter eredményei szerint a magyar közösség számára fontosabbak az egyéni eredmények, a fizetés, a kihívást jelentő munkahely, és kevésbé fontos a konfliktuskerülés, a családdal töltött idő, a csoporttársakkal való jó viszony, a román közösség számára pedig mindez fordítva van.

A negyedik és ötödik paraméter eredményeinél nincs nagyon nagy különbség a két közösség tagjainak reakciója között, mindkét nemzeti csoport hangsúlyosan kerüli a bizonytalan helyzeteket (nem szívesen improvizál hirtelen adódó helyzetekben), és nem ragaszkodik a hosszú távú tervekhez (nyilván ennek történelmi-gazdasági okai vannak, a vasfüggöny keleti felén nehéz is lett volna ragaszkodni ezekhez).

A hatodik paraméternél (kevésbé szembeötlő módon ugyan, mint az első háromnál) látható egy kis különbség aközött, hogy a magyarok mennyire mintakövetők, illetve mennyire értelmezik lazán az előírásokat. A magyar közösség szigorúbb az előírások megtartásában, mint a román közösség.

2 ábra: A román és a magyar nemzetiségű közösségek egymáshoz viszonyított valószínűsíthető viselkedési görbéje

A 2. ábrán látható grafikonon az egymást fedő területek azokat a helyzeteket jelölik, ahol valószínűleg nem alakulnak ki konfliktusok a két nemzetiség között, logikus módon az egymást nem fedő területek azok, amelyek félreértéseket, így potenciális feszültségforrást jelenthetnek.

Mit is jelent a félreértés ebben az esetben? Multikulturális közegben létrejövő interkulturális kommunikáció esetében James A. Banks kutatásaira és elemzésére (Banks 2003) alapozva kijelenthetjük, hogy a félreértés folyamata két lépésből áll:

1. a kommunikáció résztvevői értelmezői tevékenységet végeznek, ennek során tévesen dekódolják a küldött információkat;

2. a rosszul azonosított információnak társadalmi, szociális következményei lehetnek, azaz megváltozhat a kommunikáció résztvevői közötti kapcsolat természete.

James A. Banks megállapításai szerint hat alapvető kulturális eltérési mintázat figyelhető meg a különböző nemzeti kultúrák képviselői között. Ezek felsorolása és elemzése a román és magyar közösségek szempontjából egy másik kutatás alapja lehet, jelen írás mondanivalójának szempontjából csak annyit szögeznek le, hogy ezen kulturális eltéréseknek köszönhetően az interkulturális félreértések egy új értelmezéséhez juthatunk el: interkulturális félreértésről akkor beszélhetünk, ha az interakció során a résztvevők (akik eltérő kulturális, illetve etnikai csoporthoz sorolják egymást) különböző kommunikatív viselkedést produkálnak, ez megváltoztatja a kapcsolatukat. A félreértéseknek ilyenformán csak egyik összetevője a nem megfelelő nyelvtudás, közös nyelv (valamelyikük anyanyelvének vagy egy harmadik nyelvnek a közös ismerete) esetében is gondot okoz a két fél egymás vallásáról, országuk politikai helyzetéről, kultúrájukban a hierarchia szerepéről, az elvárt nemi szerepekről, a tiszteletadás módjairól, a kommunikáció direktségéről és a munkához való viszonyról szóló ismereteinek hiányos volta. Mindezek tudatában a következtetésünk nem lehet más, mint hogy ezeket az ismereteket pótolni kell, például az oktatási rendszer segítségével. Annál is szükségesebb lenne a más nemzetiségek kulturális jellemzőinek oktatása minél szélesebb rétegeknek, lehetőleg a tanügyi rendszer segítségével, mert egyre evidensebb módon nem csak az egymás mellett élő nemzetiségek tulajdonságairól kell információkat szereznünk, de közelebbi-távolabbi földrajzi területeken élőkről is, mivel a globalizálódás óhatatlanul interkulturális környezetbe helyez minket, de a következő generációt mindenképpen.

KÖNYVÉSZET

- ANON., 2021. *Country comparison. What About Romania* [online]. [Letöltés időpontja: 2021.11.12.] Elérhető: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/romania>
- BANKS, James Albert, 2003. *Multicultural Education: Goals and Dimensions* [online]. [Letöltés időpontja: 2021.11.12.] Elérhető: <http://depts.washington.edu/ceterme/view.htm>
- CHARAUDEAU, Patrick, 2001. Langue, discours et identité culturelle, *Ela. Études de linguistique appliquée*, No. 3, 123-124.
- HOFSTEDE, Geert és HOFSTEDE, Gert Jan, 2008. *Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere*. Ford. Oláhné Szentessy Éva, Pécs: VHE Kft.
- KANYÓ Mária, KISS Zoltán László és DOBAI Pál, 2008. *Szociológia. Egységes egyetemi jegyzet*. Budapest: ZMNE.